

Лариса КУЛІНІЧ (Кіровоград, Україна)

ВИВЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті порушується проблема професійного становлення майбутнього вчителя образотворчого мистецтва шляхом залучення студентів до вивчення регіональних художньо-стилістичних особливостей народного мистецтва, зокрема гончарства Кіровоградщини.

Ключові слова: народне мистецтво, гончарство, історико-етнографічні особливості мистецтва, соціально-професійне становлення, вчитель образотворчого мистецтва.

This article is about the problem of professional formation of a future teacher of fine arts by means of involving students into the study of regional artistic and stylistic features of folk art, in particular, pottery in Kirovograd region.

Key words: folk art, pottery, historical and ethnographic features of art, social professional establishment, teacher of fine arts.

Постановка проблеми. Мистецтво є соціальним явищем, яке створюється та сприймається соціумом, реалізовує функції розвитку художнього смаку, естетичної культури, ідеалів, потреб особистості, а також, значною мірою, формує її власну національну ідентифікацію. Крім того,

традиційне народне мистецтво акумулює в собі найцінніші естетичні надбання численних поколінь майстрів, відшліфоване часом, і тому несе в собі могутній потенціал щодо формування цілої низки професійних якостей художника будь-якої спеціалізації. Тому на сучасному етапі розвитку суспільства актуальним є вивчення художніх особливостей регіонального народного мистецтва та впровадження отриманих результатів в навчально-виховному процесі навчальних закладів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цілком логічним є те, що виховний потенціал, художня цінність визначних культурних здобутків минулого, втілених в народному мистецтві були і залишаються предметом наукового зацікавлення цілого ряду науковців, художників, а також професорсько-викладацького складу провідних середніх та вищих художніх закладів Львову, Харкова, Києва, Одеси та інших. Так, В. Гудак досліджував проблеми засвоєння історико-етнографічних особливостей народної кераміки в навчальному процесі на кафедрі художньої кераміки у Львівському державному інституті прикладного та декоративного мистецтва в ході вивчення фахових дисциплін та під час проходження студентами навчальної практики [1]. Вивчення зразків народного гончарства, як необхідну складову процесу фахової підготовки художників декоративного мистецтва в Харківському художньо-промисловому інституті виокремлював Ю.Старостенко [8]. Проблеми використання традицій українського мистецтва і надбань сучасних майстрів в підготовці художників фарфорово-фаянсової промисловості досліджує О.Жернова на базі Одеського художнього училища [4]. Історико-етнографічні та художньо-стилістичні особливості гончарства України та окремих регіонів досліджують відомі науковці, серед яких О.Клименко, О.Пошивайло, Л.Орел, О.Голубець, Т.Романець, Г. Івашків та інші [5]. Що ж стосується ґрунтовного дослідження саме гончарства Кіровоградщини, то таких досліджень небагато. Видатні вчені Ю.Лашук та Л.Данченко досліджували гончарство низки гончарних осередків Кіровоградщини, зокрема, найбільшого з них в с.Цвітне, в контексті народного гончарного мистецтва Середньої Наддніпрянщини [2; 3; 6]. Поодинокі інші дослідники здебільшого посилаються на праці зазначених вище науковців. На жаль, багато аспектів щодо художньо-стилістичних локальних відмінностей Цвітненського гончарного осередку та інших, суміжних з ним, є малодослідженими, і як наслідок, практично не вирішуються завдання вивчення регіональних особливостей народного гончарства Кіровоградщини ні в вищій, ні в середній школі.

Мета написання статті. Метою даної статті є з'ясування можливостей покращення стану вивчення історико-етнографічних та художньо-стилістичних особливостей народного гончарства Кіровоградщини, зокрема, Цвітненського гончарного осередку, в межах навчального курсу “Кераміка” та спецкурсу “Гончарство України” на художньо-графічному відділенні Кіровоградського державного педагогічного університету.

Виклад основного матеріалу. Кераміка та гончарство відомі і широко застосовуються народами багатьох країн протягом тисячоліть. Завдяки доступності сировини, міцності і зручності використання готових виробів, надзвичайно широким технологічним, пластичним і художнім можливостям матеріалу, кераміка стала одним з найпоширеніших видів декоративно-ужиткового мистецтва. Українське гончарство увібрало в себе і зберегло прадавнє світобачення, образність мислення, своєрідну виразність, має багатющі традиції і повинно значно ширше і глибше використовуватись в навчально-виховному процесі вищої школи, зокрема, в ході фахової підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Так склалося, що через низку соціально-політичних та економічних умов, останні десятиліття виявилися нищівними для більшості осередків традиційного народного мистецтва, в тому числі і гончарства. Протягом саме останніх десятиліть стрімко зникають локальні осередки народного гончарства, де самобутні промисли ще донедавна ледь жевріли. Щасливим винятком є окремі осередки традиційного мистецтва, діяльність яких підтримується титанічними зусиллями закоханих у свою справу колективами однодумців. Не оминули загальні проблеми і Кіровоградщину. Так, на даний час, про один з найбільших і добре відомий колись гончарний осередок у селі Цвітному, можемо говорити як про зниклий і лише в минулому часі. З сумом можемо констатувати, що гончарство, як ремесло, в даній місцевості перестало існувати. Проте гончарство Цвітного має славу історію, давні традиції та значний спадок у вигляді майстерно, з любов'ю виконаних гончарних виробів, які зараз прикрашають колекції багатьох музеїв та приватних збірок. Гончарство Цвітного вивчали відомі дослідники народного мистецтва Ю. Лашук, Л. Данченко та інші [2; 3; 5; 6]. В Цвітній (до 80-х років XX ст. село мало назву Цвітна)

виготовляли надзвичайно широкий асортимент простого і поливного посуду, який вирізнявся гарними пропорціями, майстерністю виконання та якістю. Міцність і легкість черепка забезпечувалась високою якістю місцевої глини. Місцеві гончарі розповідали, що зроблені з такої глини димарі слугували біля 15-20 років. А про відносну легкість виробів свідчить той факт, що в межах гончарного цеху, під час сушіння виробів, жінки переносили глечики по п'ять в одній руці (вішали на кожний палець по глечики). Виготовляли в Цвітній також багато фігурного посуду та декоративної скульптури. Робили й іграшки.

Окремі талановиті майстри, творче становлення яких відбулося в Цвітній, серед яких були Іван Сергійович Сухий та Федір Петрович Гордовий, з часом виїхали з Цвітної. Іван Сухий був автором численних тематичних скульптурних композицій, зооморфних скульптур. Були в його доробку і димарі з фігурним завершенням, і фігурний посуд. Відомий дослідник української іграшки, який особисто знав І. Сухого, О. Найден, відзначає особливий талант майстра, як іграшкаря. На думку дослідника, саме глиняні іграшки-свищики свідчать про те, що майстер віртуозно володів традиційною формою, досконало знав особливості матеріалу, мав тонке образне бачення. Нажаль, сам майстер не ставився серйозно до цього виду роботи, ліпив іграшки лише у вільний час заради втіхи. Тому до нашого часу такі іграшки майже не збереглися [7]. Інший талановитий цвітнянський народний майстер-гончар Федір Петрович Гордовий після повернення з війни, внаслідок отриманого поранення, не міг вже робити посуд великого розміру, проте захоплено працював над керамічною скульптурою та фігурним посудом. Його скульптурні композиції вирізняються безпосередністю сприйняття, ширістю, іноді наділені м'яким гумором. Роботи майстра демонструють майстерне володіння пластиною, технічними прийомами, доречне застосування фактури та інших засобів вираження. Сім років творчого життя (1947-1954р.) Федір Гордовий присвятив гончарній артілі в Цвітній на посаді художника-технолога. За спогадами доньки майстра, Тамари Федорівни, в той період велась активна пошукова робота щодо варіативності композицій підполив'яних розписів, виготовлялися експериментальні партії виробів, і таким чином вивчався попит на продукцію. Проте форма різновидів посуду лишалась усталеною, традиційною, самобутньою. Саме це дбайливе збереження усталених форм і майстерність виконання посуду дозволяє, незважаючи на активне міжрегіональне ведення торгівлі гончарним посудом, віднайти зразки саме цвітнянської кераміки в інших місцевостях.

Мистецтво Цвітної, зі своїми цікавими, ще не прочитаними сторінками історії заслуговує на збереження і вивчення. Тому видається доцільним і актуальним вивчення здобутків місцевого гончарного промислу майбутніми художниками-педагогами під час опанування ними кераміки, як виду декоративно-прикладного мистецтва.

В ході вивчення навчального курсу "Кераміка" студенти знайомляться з історією розвитку та особливостями народного гончарства і професійної кераміки, опановують прийоми ручного ліплення, формування із застосуванням гіпсових форм, оволодівають способами декорування поверхні керамічного виробу. В межах вивчення спецкурсу "Гончарство України" є можливість глибше, на практичному рівні, вивчати регіональні особливості традиційного народного гончарства, локальні художньо-стилістичні особливості певних гончарних осередків, зокрема, Цвітного.

У зв'язку з цим, можна виділити окремі завдання для студентів художньо-графічного відділення, спрямовані на формування соціально-професійного становлення майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, які сприятимуть:

- усвідомленню регіональних особливостей народної кераміки (відповідно до історико-етнографічного районування);
- зрозумінню природи створення та засобів вираження художнього образу в традиційному народному гончарстві на прикладі цвітнянської декоративної пластики;
- опануванню традиційними техніками оздоблення кераміки підполивним різковим та фляндрованим розписами;
- творчому застосуванню надбання народного гончарства у власній художній творчості та майбутній педагогічній діяльності.

Таким вимогам, на наш погляд, відповідають наступні завдання.

Завдання "Музейні студії" - полягає в теоретичному ознайомленні та графічному аналізі художньо-стильових особливостей технологічних прийомів виготовлення та декорування кераміки Цвітненського гончарного осередку. Студентам пропонується ознайомитися з

колекціями цвітненської кераміки в експозиціях музеїв та виставкових залах в ході екскурсій та виконати серії кольорових замальовок зразків кераміки, а саме:

- гончарний кухонний та столовий посуд;
- фігурний посуд та декоративна керамічна скульптура.

Важливою умовою є не фотографування, а замальовування зразків, оскільки саме при такому виді діяльності відбувається свідомий аналіз форми, пропорцій, конструкції об'єкта, взаємозалежність між формою та декором тощо. Замальовки виконуються на папері (формат А-3) фарбами (акварель або гуаш), або графічними матеріалами.

Завдання виконується студентами самостійно (в межах запланованого на даний вид роботи часу) але після організованої викладачем колективної екскурсії в музеях та виставкових залах м. Кіровограда та краєзнавчому музеї м. Олександрівки Кіровоградської області, де представлено колекції цвітненської кераміки.

Завдання *“Підполивний різковий розпис”* передбачає опанування традиційною для Цвітного технікою декорування виробів. Завдання виконується в три етапи. Перший полягає в виготовленні двох мисочок способом відминання з гіпсової форми (або шлікерного лиття). Другий етап – власне розпис зазначеним способом однієї мисочки одним з обраних мотивів цвітнянських розписів. Виріб розписується після виконання декількох вправ на опанування технікою. Важливою умовою виконання роботи на цьому етапі є використання власного архіву мотивів цвітнянських розписів, зібраного в ході виконання попереднього завдання. Третій етап – виконання розпису за власним задумом, використовуючи елементи та композиційні прийоми, притаманні цвітненській кераміці. Таким чином, друга робота носить творчий характер, а також вчить застосовувати прийоми інтерпретації зі збереженням загальної стилістичної відповідності, що є важливим для розуміння механізму функціонування народного мистецтва.

Завдання *“Дивний звір”* – передбачає практичне знайомство з фігурним посудом та декоративною керамічною скульптурою, а саме з образною своєрідністю, способами формотворення, а також характерними способами фактурно-пластичного декорування виробів. Студентам пропонується виконати творчу роботу, використовуючи специфічні цвітненські художні засоби, можливо у власній інтерпретації.

Висновки. Отже, пропонувані завдання є формуючим елементом соціально-професійного становлення майбутніх вчителів образотворчого мистецтва і засобом реалізації даної проблематики є гончарне мистецтво. Гончарне мистецтво Кіровоградщини, зокрема Цвітненського гончарного осередку самобутнє, має глибокі традиції, потребує подальшого дослідження, до якого варто активно залучати майбутніх художників-педагогів. Вивчення локальних стилістичних особливостей, художніх якостей та своєрідної образності цвітненської кераміки в ході фахової підготовки студентів сприятиме закріпленню знань історії мистецтв, глибшому розумінню специфіки художнього вираження, притаманного народному мистецтву, ознайомлення з практичними художніми засобами його інтерпретації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудак В. До проблеми засвоєння історико-етнографічних особливостей народної кераміки в навчальному процесі на кафедрі художньої кераміки у Львівському державному інституті прикладного та декоративного мистецтва // Українське гончарство: Національний культурологічний щорічник / [Упоряд. Олесь Пошивайло]. Кн. 1 / В. Гудак. – Київ – Опішне: Молодь – Українське Народознавство, 1993. – 520 с. – С. 336 – 340.
2. Данченко Л.С. Народна кераміка Наддніпрянщини / Л.С. Данченко – К.: Мистецтво, 1968. – 143 с.
3. Данченко Л.С. Народна кераміка Середнього Подніпров'я / Л.С. Данченко – К.: Мистецтво, 1974. – 192 с.
4. Жернова О. Стилістичні тенденції формотворення сучасного художнього фарфору (методичний досвід Одеського художнього училища ім. М.Б. Грекова 1990-2008 років) // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: зб. наук. праць. Вип. 8. / [голов. Ред. Г. Скрипник]; НАНУ, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського / О. Жернова. – К., 2008. – 228 с. – С. 204 – 207.
5. Івашків Г.М. Декор української народної кераміки XV – першої полов. XX століть / Г.М. Івашків– Львів, 2007. – 544 с.
6. Лапчук Ю.П. Українські гончарі / Ю.П. Лапчук. – К., 1968. – 40 с.
7. Найдено О.С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості / О.С. Найдено – К.: АртЕк, 1999. – 256 с.
8. Старостенко Ю. Гончарство у підготовці художників декоративного мистецтва і його роль у формуванні архітектурно-художнього середовища сучасного інтер'єра // Українське гончарство: Національний культурологічний щорічник / [Упоряд. Олесь Пошивайло]. Кн. 1 / Ю. Старостенко, В. Бондаренко. – Київ – Опішне: Молодь – Українське Народознавство, 1993. – 520 с. – С. 333 – 335.

Випуск 121(II)

Серія: Педагогічні науки

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кулініч Лариса Олександрівна – старший викладач кафедри хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.